EESTI A無O SÕNUMI TOOJA

Eesti Akadeemilise Orientaalseltsi kuuleht
Ilmub 1989. a. jaanuarist. III aastakäik

Nr 9 (45) 1991

Hind 72 kop.

Tõnu Nooritsa foto

TEMA PÜHADUS TIIBETI DALAI–LAAMA

Tiitel „Dalai–Laama" (Ookean–Õpetaja) on mongoli päritoluga ja annetati selle laama kolmandale kehastusele Sonam Gyatsole (elas aastatel 1543–1588) Mongoli valitseja Altan–khaani poolt 1578. aastal.

Dalai–Laama on tiibetlaste vaimulik ja ilmalik juht. Dalai–Laama on see, kes sünnib meelega ümber kõigi olendite teenimiseks ja kogu maailma budistid austavad Tema Pühadust kui bodhisattva Avalokitešvara kehastust. Avalokitešvaras avaldub ülim kaastunne ja ta loobus meelega Nirvaanast, selleks et aidata kõigil olendeil jõuda Virgumiseni.

Himaalaja piirkonna budistid kutsuvad teda järgmiste austavate tiitlitega: *Yeshin Norbu* (Soovitäitev Kalliskivi), *Kundun* (Kõikjalviibiv), *Gyalwa Rinpoche* (Hinnaline Võitja), *Gongsa Chog* (Suur Valdjas).

Praegune Dalai–Laama Tema Pühadus Tenzin Gyatso (Ookeanitaoline Usuturvaja) on neljateistkümnes ümbersündinu. Kõigi tiibetlaste vaimulik ja ilmalik juht sai Dalai–Laamast tema viienda kehastuse Ngawang Lobsang Gyatso ajal.

Dalai–Laamad:

1. Gendun Drup (1391–1474)
2. Gendun Gyatso (1476–1542)
3. Sonam Gyatso (1543–1588)
4. Yonten Gyatso (1589–1616)
5. Ngawang Lobsang Gyatso (1617–1682)
6. Tsangyang Gyatso (1683–1706)
7. Kelsang Gyatso (1708–1757)
8. Jampel Gyatso (1758–1804)
9. Lungtog Gyatso (1805–1815)
10. Tsultrim Gyatso (1816–1837)
11. Khedrup Gyatso (1838–1855)
12. Trinle Gyatso (1856–1875)
13. Tubten Gyatso (1876–1933)
14. Tenzin Gyatso (1935–...)

Tema Pühadus Tenzin Gyatso sündis 6. juulil 1935. aastal Kirde–Tiibeti Dhome provintsi väikeses Tagtseri külas. Tema isa Chokyong Tsering ja ema Sonam Tsomo (kes hiljem sai nimeks Diki Tsering) olid lihtsad põlluharijad. Sünnijärgselt anti Tema Pühadusele nimeks Lhamo Thondup, mis muudeti, kui ta nelja ja poole aasta vanuselt tunnistati ümbersündinud Dalai–Laamaks. Tema Pühadusel on kolm venda ja üks õde. Tema täielik vaimulikunimi on *Jetsun Ngawang Lobsang Tsungpa Nepa'i Dhe Palsangpo*, mis kirjanduslikus tõlkes võiks olla „Auväärne, kellel on kaastundlik tarkus ja voli oma kõne üle, ookeanitaoline usuturvaja, võrratu kolme maailma valdjas".

Oma sünnikodust viidi Tema Pühadus Tiibeti pealinna Lhasasse 1939. aasta oktoobris ja troonileasumistseremoonia toimus 22. veebruaril 1940. Tema Pühadus Tenzin Gyatso sai traditsioonilise budistliku hariduse, mis algas tal kuuendast eluaastast, kusjuures õppused toimusid Potala ja Norbulinka paleedes (need on Dalai–Laama talve– ja suveresidentsid). Neljateistkümnendal Dalai–Laamal oli kaks ametlikku juhendajat (õpetajat) – Yongzin Ling Rinpoche (1903–1983) ja Yongzin Trichang Rinpoche (1901–1982). Tema Pühadus sooritas eeleksamid kolmes suures klooster–ülikoolis Seras (asutatud 1419), Drepungis (asutatud 1416) ja Gadenis (asutatud 1409). Lõpueksam toimus 1959. aastal Lhasas, 641. aastal asutatud Tiibeti esimeses ja ühtlasi peatemplis Jokhangis iga–aastase *Monlam*'i festivali ajal. *Monlam*'i festivali seadis sisse Tsongkhapa 1409. aastal; see toimub pärast uusaastapidustusi. *Monlam*'i festival oli Hiina võimude poolt kuni 1985. aastani keelatud.

Eksamipäeva hommikul eksamineeris Dalai–Laamat 30 õpetlast loogikas (*Tsenma*), pärastlõunal pidas Tema Pühadus 11 õpetlasega dispuuti keskteeõpetuse (mahajaana filosoofia *Uma*) teemadel ja õhtul kontrollisid 35 õpetlast tema teadmisi kloostrielu reeglite (*Dhulwa*) ja metafüüsika (*Pharchin*) tundmises. Tema Pühadus sooritas kõik eksamid hiilgavalt ning talle anti *Geshe Lharampa* kraad (vastab filosoofia doktorile).

Erinevalt oma eelkäijatest, kes asusid riigijuhi kohuseid täitma 18–aastaselt, kutsuti Tema Pühadus Tenzin Gyatso ametisse juba 15 aasta vanuse poisikesena. 1949. aastal tungis kommunistlik Hiina vägivallaga Tiibetisse. Tiibeti rahvas soovis oma vabadusvõitluse eesotsas näha Dalai–Laamat ja Tema Pühadus võttis enda kanda valitsejakohustuste täitmise 17. novembril 1950. Tema Pühadus suutis Hiinaga suheldes järgida rahuliku kooseksisteerimise põhimõtteid tervelt üheksa aastat. Tema võimuletuleku esimesi samme oli reformikomitee määramine ja see komitee tegi terve hulga ettepanekuid tiibetlaste olukorra kergendamiseks. Kuid Hiina interventsioon ei lubanud neid ettepanekuid ellu viia.

1954. aastal külastas Tema Pühadus Hiina RV valitsuse kutsel Hiinat. Selle visiidi ajal kohtus ta Mao Ze–dongi, Chou Enlai, Deng Xiaopingi ja teiste Hiina liidritega. Pekingis sai ta tol korral kokku ka seal viibinud Jawaharlal Nehru, Indira Gandhi, N.Hruštšovi ja Bulganiniga. 1956. aastal võttis Tema Pühadus osa Buddha sünni 2500.–aastapäeva tähistamisest Indias. Siis

Eduard Saki foto

kohtus ta uuesti Nehruga, kellele tutvustas Tiibeti olukorda ja andis edasi ametliku kutse tulla tutvuma Tiibeti olukorraga. Nehru võttis kutse vastu, kuid hiljem oli ta Hiina agressiivse poliitika tõttu sunnitud sellest loobuma.

India–visiidi ajal käis Tema Pühadus Rajghatis ja austas Mahatma Gandhi mälestust. Seal saadud sügavast vaimsest elamusest on Dalai–Laama kirjutanud:

„Ma tundsin, et viibin õilsa hinge juures, selle mehe hinge juures, kes oma eluga oli võib–olla suurim meie ajas, inimene, kes surmani taotles alati hoida inimkonna ja India vaimu, kes oli Buddha tõeline järgija ja siiralt uskus kõigi inimeste vahelist rahu ja harmooniat. Kui seisin seal, igatsesin teada, mis tarka nõu Mahatma oleks mulle andnud, kui ta elus oleks olnud. Tundsin selgelt, et ta oleks rakendanud kogu oma tahtejõu ja iseloomukindluse rahumeelse võitluse heaks Tiibeti rahva vabaduse eest.

Ma soovisin kirglikult, et mul oleks olnud au kohtuda temaga siin maailmas. Aga siiski, seal seistes tundsin, et olen temaga tihedas ühenduses, ja tajusin, et tema soovitus oleks olnud alati järgida rahu teed. Ma sain kindla usu vägivallatuse doktriini, mida ta oli hoidnud ja teostanud. Nii ma meelestusin otsustavalt veelgi enam järgima tema juhiseid, hoolimata raskustest, mis mind eales tabada võiksid. Tugevamalt kui kunagi varem tundsin, et iial ei seo ma end vägivallameetoditega".

Hoolimata oma parimaist püüdlusist ei suutnud Tema Pühadus vältida hiinlaste sõimu. Hiinlased annekteerisid järk–järgult kogu Tiibeti ja püüdsid igati kahjustada Dalai–Laama mainet. Markantseimal kujul ilmnes see siis, kui Tema Pühadus sai hiinlastelt „kutse" tulla osalema nende sõjaväe teatraliseeritud vaatemängule 10. märtsil 1959. aastal. Hiina pool tahtis meelitada Tema Pühadust välja ihukaitse turva alt. See kõik tegi tiibetlased rahutuks ja sünnitas spontaanseid väljaastumisi 10. märtsil. Rahvas soovitas Dalai–Laamal otsida varju Indiast. 17. märtsil 1959. a. lahkus Tema Pühadus koos väikese saatjaskonnaga Norbulinkast ühe ilmaliku mehe juhtimisel. Tema Pühadus Tenzin Gyatso jõudis Indiasse 31. märtsil 1959.a. ja India valitsus ja rahvas võtsid ta soojalt vastu. Dalai–Laama residents asub praegu Dharamsalas Himachal Pradeshi osariigis Indias.

Pagulasaastatel on Tema Pühadus järjekindlalt üles tõstnud Tiibeti küsimust. Tema palvel ja mõnede õiglaste heasoovlike maade toetusel hakkas ÜRO Tiibeti probleemiga tegelema. Hiina invasiooni kohta Tiibetisse on vastu võetud kolm resolutsiooni: 1959., 1961. ja 1965. aastal. Tema Pühadus on alati hoolitsenud tiibetlaste varjupaiga eest. India valitsuse lahke vastutuleku ja inimlike organisatsioonide ja eraisikute toetusel suutis ta asutada haridusasutusi noorte tiibetlaste tarbeks. 1963. aastal kuulutas Tema Pühadus välja konstitutsiooniprojekti, mis näeb ette demokraatlikku valitsust Tiibetis.

1979. aastal algasid dialoogid Hiinaga. Samal aastal külastas esimene vaatlejate komisjon Tiibetit. Hiljem järgnes veel kolme komisjoni visiit 1980. ja 1985. aastal. Kaks eelläbirääkimisdelegatsiooni kohtusid hiinlastega Pekingis 1982. ja 1984. aastal.

21. septembril 1987.a. esitas Tema Pühadus USA Kongressi Inimõiguste Komisjonile Tiibeti rahutsooniks muutmise Viiepunktilise Rahuplaani. Seda rahuplaani tervitati kogu maailmas: USA Kongress, Saksamaa Liidupäev, Europarlament, Taani parlament ja Rootsi parlament toetasid plaani ühehäälselt. 15. juunil 1988.a. esitas tema Pühadus Europarlamendile Strasbourgis rahuplaani detaliseeritud viienda punkti.

Tema Pühadus on esimene Dalai–Laama, kes on rännanud väljaspool India, Hiina ja Mongoolia piire. Ta on külastanud rohkem kui 30 maad ja oma reisidel on ta kõikjal kohtunud väga paljude usu– ja poliitikategelaste, filosoofide ja teadlastega. Tema Pühadusel on head suhted Püha Tooliga: 1973. aastal kohtus ta Paul VI–ga ja ka Johannes Paulus II–ga on ta sagedasti kokku saanud. Kõikidel reisidel kannab Tema Pühadus Dalai–Laama armastuse sõnumit ja kõneleb rahu vajalikkusest ja eri uskude vahelise parema üksteisemõistmise nimel.

Tema Pühadusele on antud arvukalt preemiaid ja audoktori kraade budistliku filosoofia alaste tööde, suurte maailmareligioonide vaheliste oikumeeniliste suhete rajamise püüdluste ja Tiibeti rahva vabadusvõitluse vägivallatu juhtimise eest. Alljärgnevalt mõned neist: * Benarese Hinduistliku Ülikooli filosoofiadoktor (1959)

* Palketta autasu (Norra, 1973)
* Aasia Budistliku Rahukonverentsi rahumedal (1979)
* Carrolli Kolledži audoktor (USA, 1979)
* Lincolni autasu (USA, 1979)
* California Idaauuringute Ülikooli budistliku filosoofia doktor (1979)
* Seattle Ülikooli humanitaarteaduste doktor (1979)
* Pariisi Ülikooli audoktor (1984)
* Albert Schweitzeri preemia (1987)
* Šveitsi Vabaduse ja Inimõiguste Fondi preemia (1988)
* Nobeli rahupreemia vägivallatu võitluse juhina Tiibeti rahva vabaduse eest (1989)

Lisaks sellele on Dalai–Laama valitud paljude USA osariikide aukodanikuks.

Tema Pühadus on usutunnistuseks öelnud: *„Minu religioon on väga lihtne – lahkemeelsus on mu usk".*

Bülletäänist: *His Holiness The XIV Dalai Lama of Tibet – Office of Information & International Relations, Central Tibetan Secretariat, Dharamsala, July, 1989.*

Tiibeti olukorrast tänapäeval annab väga hea ülevaate *Stephen Bachelori* rohke pildimaterjaliga raamat *„The Tibet Guide" (Wisdom Publications, London, 1987)*

USU OLEMUS

Tema Pühadus Tenzin Gyatso

(Tartu Ülikooli aulas 3. oktoobril 1991 peetud loeng)

Lugupeetud rektor, üliõpilased ja sõbrad, kes te siia olete kogunenud! Olen väga õnnelik, et võin teiega kõnelda Tartu Ülikoolis, millel on olnud väga tähtis osa vabadusvõitluses siin maal. Esmalt tahaksin teile edasi anda oma palavaimad õnnitlused selle puhul, et te olete taas saavutanud vabaduse ja võite sellest vabadusest rõõmu tunda. Ma mõistan täielikult, missugused raskused teil ees seisavad nüüd, mil te pärast viiskümmend aastat kestnud rõhumist püüate oma maad edendada. Eriliseks probleemiks siin maal on mitte-eestlastest migrandid. Siiski ma usun kindlalt, et inimlikkuse, sallivuse, armastuse ja kaastunde väel saate te neist probleemidest jagu.

Üldiselt on Balti riikide olukorras – ma pean

silmas teie minevikukogemusi ja ka praegust seisundit – Tiibeti olukorraga palju sarnast. Sellepärast on mulle suureks auks külastada kolme Balti riiki ajal, mil te olete äsja saavutanud oma eesmärgi – sõltumatuse. Ka mu külaskäik teistesse Balti riikidesse oli väga elamusterohke ja jättis sügava mulje – see oli unustamatu külaskäik.

Oli juba pime, kui ma eile õhtul Eestisse jõudsin, ja sellepärast ei näinud ma siis suurt midagi. Aga koht, kus ma täna hommikul peatusin, oli tõesti imekaunis: seal oli väga ilus ümbrus, need puud ja mets, taevas ja pilved... Tõesti äärmiselt kaunis...

Ja ma olen õnnelik, nähes nii paljusid inimesi laialt naeratamas – nad näivad lausa tegevat oma hammastele reklaami! Seda ma pean väga tähtsaks, sest lõppude lõpuks oleme kõik ühesugused **inimesed.** Tegelikult me oleme vennad ja õed. Vaatamata välistele erinevustele on meis kõigis varjul ühesugune kogemus või sama soov. Sellepärast, nähes heatujulisi inimesi, tunnen minagi end tõesti õnnelikuna.

Teema, millest ma peaksin kõnelema, on religioonide olemus. Meie planeedil on palju erinevaid religioone. Ja mul on põhjust öelda, et hoolimata suurtest, kohati lausa põhjapanevatest religioonidevahelistest erinevustest on kõikidel usunditel võime aidata inimkonda, muuta seda paremaks. **Kõik suured maailmareligioonid kannavad endas üht ja sama sõnumit, nimelt kaastunde, armastuse ja andeksanni sõnumit.** Ükski religioon ei õpeta, et tuleks olla kaastundetu. Samuti, kui te vaatate Taeva või ülima eesmärgi kirjeldust eri religioonides, siis näete, et kõik need mitmekesised usundid kirjeldavad ülimat meeleseisundit või ülimat eesmärki kui midagi rahumeelset ja vaikset, mis on täis halastavat armu ja rõõmu. Ning kui kõnelda erinevate religioonide rajajatest või esimestest õpetajatest, siis näiteks kristluses kirjeldatakse Jeesus Kristust või Jumal-isa alati kirgastunud, kaastundliku või halastavana. Samal moel kirjeldame meie, budistid, Buddha omadusi – ka tema on kaastundlik ja kirgastunud. **Seega kõik religioonid peavad kõige hinnalisemaks ja väärtusliku-maks just kaastunnet ja armastust.**

Olles kohtunud eri usku inimestega, võin oma kogemuse põhjal öelda, et isikliku kontakti kaudu mõistsin üht: **hoolimata religioonide erinevusest, enesemuutmisviiside mitmekesisusest, ma leidsin tulemuse olevat enam-vähem ühesuguse.** Näiteks kristlased – nende armastuse ja kaastunde arendamise teeks on põhiliselt usk Jumalasse. Budistlik tee on teistsugune, kuid tulemus –soojasüdameline inimene – on sama. Niisiis, kõike seda analüüsides jõuan ma järeldusele, et **kõikide religioonide põhieesmärk on muuta inimesed heaks ja kaastundlikuks.** Järelikult kui te mõistate, et kõik religioonid kannavad ühtsama sõnumit, siis see ei loe, et filosoofia pinnal on neil nii palju erinevusi. Näiteks budism ja ka džainism (see on üks iidne india usund) – need kaks maailma suuremat religiooni ei tunnista Jumalat ega Loojat. Kui sa juba tead ja tunned, et kõigi nende religioonide olemus on sama, siis pole muud filosoofilised erinevused tähtsad – need juba mainitud erinevused, näiteks et budism ja džainism ei tunnista Loojat, aga kristluses, judaismis ja islamis ning paljudes teistes religioonides on usu aluseks Jumal.

Niisiis, filosoofia pinnal on usundite vahel suuri, põhjapanevaid erinevusi. Kuid miks siis üldse tekib nii palju erinevaid filosoofiaid, kui usundite eesmärk, otstarve on kõigil lõppude lõpuks seesama? Vastus on: sellepärast, et **inimesed on oma meelelaadilt nõnda erinevad ja üks meetod, üks lähenemisviis ei saa nii paljude erinevate inimeste jaoks olla piisav.** Seetõttu võivadki eri aegadel eksisteerida erinevad usundid, et erisuguseid inimesi aidata.

Kui te teistsuguse religiooniga kokku puutudes vaatate religioonide erinevusi niisuguses perspektiivis, selmet otsida antud konkreetsest religioonist head ja halba või seda konkreetset religiooni ahistada, siis tärkab teis austus, kui mõtlete, et need erinevad usundid on väga kasulikud, sest nii palju erineva meelelaadiga inimesi on. **Ja ainult selle tõttu, et on olemas erinevad usundid, saavad need võimalikult suuremale hulgale inimestele võimalikult rohkem kasu tuua.** Niisuguse mõttekäigu varal saab endas kasvatada austust teiste religioonide vastu.

Olgu inimene ükskõik mis usku, tähtis on olla hea ja sooja südamega. Kui religioon jääb üksnes intellekti tasandile ilma sisemise kogemuseta, siis ei suuda te teostada usundi tõelist väärtust. **Seega on väga tähtis oma usk või religioon ellu rakendada ja religioon peaks saama osaks igapäevaelust.** Nii suudetakse teostada selle tõelist väärtust.

Niisiis, nagu ma juba selgitasin, on eri religioonide olemus – kaastunne ja altruism – väga tähtis isegi uskmatute jaoks. Olen alati uskunud, et kui inimene ei olegi usklik – vahel võib ta olla vägagi antireligioosne –, pole sellest midagi. Ka tema puhul on tähtis soe süda, sest – nagu ma juba varem mainisin – **kõik inimesed ihkavad õnne ja kõik inimesed tahavad ületada kannatust ja õnnetust.**

Ma usun, et elu eesmärk on ju lõpuks õnn. Seega hea süda, soe süda, pole minu meelest mitte üksnes religiooni küsimus, vaid see on üleüldse õnne ja seesmise väe läte.

Usun ka, et **inimlik armastus on inimkonna ellujäämise ja olemasolu alus.** See on ilmselge. Need lapsed, kes kasvavad kaastunderohkes õhkkonnas, perekonnas või kogukonnas, kujunevad palju tervematena: nende meel on palju tervem, positiivsem. Ja vastupidi, lapsed, kes kasvavad ja elavad keskkonnas, kus on vähem hoolitsust või vähe inimlikku armastust – nad on meelelt negatiivsemad ja tunnevad vähem õnne ning kogu nende elu on ärritusterohkem. See näitab, et **meie, inimesed, vajame suurel määral teiste kiindumust, me sõltume sellest väga palju.**

Teadlased väidavad, et kui meel on pikka aega ärritatud, on see kahjulik ka kehalisele tervisele. Ja teistpidi: rahulik meel on tervisele loomulikult väga kasulik.

Kui te olete meelelt kaastundlik, kui te meelestate end selleks, siis avab see iseenesest mingi seesmise ukse ja kaasinimestega suhtlemine muutub palju kergemaks. Nii leiate rohkem sõpru, näete rohkem naeratusi. Vähem kaastundlik meelelaad meelestab teid kahtlustavaks ja teil on vähem enesekindlust, mille tagajärjel sulgub too sisemine uks. Lõpptulemusena tunnete sügaval sisimas alati üksildust.

Kokkuvõtteks arvan, et **olgu inimene usklik või ei, hea süda või sõbralik meelelaad on meie õnne, edu ja sisemise väe allikas. Selle pärast ma nimetan armastust ja kaastunnet tavaliselt universaalseks religiooniks.** Nii ma arvan ja minu kogemus näitab, et sellel on oma väärtus – see väärib järeleproovimist ja teostamist. Kui te aga tunnete, et sellesse pole mõtet uskuda, siis pole ka midagi – unustage see. Kuid kui tunnete, et niisugused seisukohad on arvestamist väärt, siis laske rõõmsal naeratusel ja naerul tulla. Tänan teid.

Vastuvõtul Tartu Ülikooli rektoraadis

***

Küsimus: *Nagu ma aru saan, on armastuse vastandiks vihkamine, kurjus. Minu küsimus oleks: mis on kurjuse läte?*

Dalai-Laama: Arvan, et eri religioonifilosoofiad vastavad sellele küsimusele erinevalt. Sellepärast peaksite seda küsima eri usundite esindajate käest. Siis saaksite erinevad vastused. Mina olen budist. Seega, minu vaatepunktist lähtudes on nõmedus viha lätteks.

K.: *Aga kust see nõmedus tuleb?*

D.-L.: Kust tuleb nõmedus? Mõistmise puudumisest tekib nõmedus. Järelikult meetod või vägi nõmedusest vabanemiseks ongi mõistmine või tarkus. Sellepärast budistid rõhutavadki, et meele arendamine on kõige aluseks. Lihtsalt istumisest ja palvetamisest ei piisa. Me peame inimmõistust maksimaalselt ära kasutama.

K.: *Kuidas te saate aru, et teie mõistus on hea või kuri? Mis on mõõdupuu, millega te mõõdate headust ja kurjust?*

D.-L.: Budismi seisukohalt ei ole olemas absoluutset halba ega absoluutset head. Hea ja halb on suhtelised. Määratlus on selline: iga tegu või sündmus, mis kaugemas perspektiivis on nii teistele kui ka iseendale hüvestav, on positiivne, s.t. hea. Iga sündmus, tegu või mõte, mis kaugemas perspektiivis loob ebamugavust nii teistele kui ka endale, on halb, kahjulik. Mõistus, mida ajendab kaastunne ja altruism, on positiivne, kuid mõistus, mida ajendab või mida kasutab vihkamine, on negatiivne.

K.: *Kas te usute taevast või põrgut? Kuhu inimesed pärast surma lähevad?*

D.-L.: Eri traditsioonid annavad jälle erineva vastuse. Budistlikust seisukohast on meil lõputult palju elusid. Neil pole ei algust ega lõppu. Seega, uus elu on umbes nagu riiete vahetamine või uute riiete selgapanemine.

Salvestuse põhjal inglise keelest tõlkinud Kai Vassiljeva

(Eduard Saki foto)

VIIEPUNKTILINE RAHUPLAAN TIIBETI JAOKS

Tema Pühadus Dalai–Laama

Kõik maailmas on üha suurenevas vastastikuses sõltuvuses ja sellepärast saab kestvat rahu – nii rahvuslikku, piirkondlikku kui ka ülemaailmset – saavutada vaid siis, kui me mõtleme eeskätt avarate huvide, ei üksi kihelkondlike vajaduste mõistetes. Samal ajal on otsustav, et igaüks, nii tugev kui ka nõrk, omal viisil sellele kaasa aitaks. Kõnelen teiega täna kui tiibeti rahva juht ja budistlik munk, kes teostab armastusel ja kaastundel põhineva religiooni printsiipe. Aga ennekõike olen siin inimolendina, kelle osaks on jagada seda planeeti teie ja kõikide teiste vendade ja õdedega. Me vajame üksteist rohkem kui kunagi varem, sest maailm kulgeb väiksemaks. See peab paika igal pool, kaasa arvatud kontinent, kust olen tulnud.

Aasias on pinged suuremad kui kusagil mujal. Lähis–Idas, Kagu–Aasias ja mu oma kodumaal Tiibetis on avalikud konfliktid. Need probleemid on suurel määral regiooni hiigeljõudude vaheliste süvapingete sümptomid. Regionaalsete konfliktide lahendamise eelduseks on, et võetakse arvesse kõigi asjassepuutuvate, nii suurte kui ka väikeste maade ja rahvaste huvid. Kui ei sõnastata lahendusi, mis rahva püüdlusi vahetumalt arvesse võtavad, loovad üksnes osalised või hädaabinõud üha uusi probleeme.

Tiibetlased aitavad innukalt kaasa nii piirkondliku kui maailmarahu saavutamiseks ning usun, et neil on selleks ainulaadne positsioon. Tiibetlased on traditsiooniliselt rahuarmastavad ja vägivallatud inimesed. Alates budismi jõudmisest Tiibetisse rohkem kui tuhat aastat tagasi on tiibetlased teostanud vägivallatust, austades kõiki eluvorme. Niisugune meelsus on laienenud ka meie maa rahvusvahelistele suhetele. Tiibeti tähtis strateegiline asend Aasia südames kontinendi hiigeljõudude India, Hiina ja NSVL eraldajana on kogu ajaloo vältel soodustanud tema tähtsat rolli rahu ja püsivuse säilitamisel. Just sellepärast on mineviku Aasia suured impeeriumid püüdnud vastastikku üksteist Tiibetist eemal hoida. Tiibeti väärtus sõltumatu puhverriigina on olnud väga tähtis faktor regiooni stabiilsuses.

Kui vastkujunenud Hiina Rahvavabariik 1949./1950. aastatel tungis Tiibetisse, pani see aluse uuele konfliktikoldele, mis paiskus ilmsiks siis, kui pärast tiibeti rahva Hiina–vastast ülestõusu ja minu põgenemist Indiasse 1959. aastal Hiina ja India vahelised pinged eskaleerusid 1962. aasta piirisõjaks. Tänapäeval on arvukalt vägesid Himaalajas mõlemal pool piiri ja pinged on taas ohtlikult suured.

Indo–Tiibeti demarkatsioonijoon ei ole loomulikult tõeline probleem. See on Tiibeti okupeerimine Hiina poolt, mis tekitas vahetu plahvatuse India subkontinendil. Hiina juhtkond püüab seda probleemi ignoreerida, kuulutades, et Tiibet on alati olnud Hiina osa. See pole tõsi. Kui Rahvavabastusarmee 1949/50 maale tungis, oli Tiibet täiesti sõltumatu riik.

Sest ajast peale, kui Tiibeti valitsejad enam kui tuhat aastat tagasi Tiibeti ühendasid, on meie maa kuni käesoleva sajandi keskpaigani olnud võimeline hoidma oma sõltumatust. Aja jooksul laiendas Tiibet oma mõju naabermaadele ja–rahvastele ja teistel perioodidel sattus ise vägevate võõramaiste valitsejate – mongoli khaanide, nepaali gurkhade, mandžu imperaatorite ja Briti–India mõju alla.

Loomulikult ei ole riikide allutamises võõrale mõjule või sellesse mõjusse sekkumises midagi ebatavalist. Kuigi nn. satelliitsuhted on võib–olla selle ilmekamaid näiteid, avaldab enamik suuri jõudusid mõju oma vähem tugevatele naabritele ja liitlastele. Tiibeti–küsimuse autoriteetsed õigusalased uurimused näitavad, et maa võimalik allumine võõrale mõjule ei ole kuidagi käsitatav sõltumatuse kaotamisena. Ja ei ole mingit kahtlust, et siis kui Pekingi kommunistlikud väed tungisid Tiibetisse, oli Tiibet kõigi tunnuste järgi sõltumatu riik.

Hiina agressioon, mille vaba maailma kõik rahvad tegelikult hukka mõistsid, oli avalik vägivald rahvusvahelise õiguse kallal. Hiina sõjaline okupatsioon Tiibetis kestab ja maailm peaks mäletama, et tiibetlastelt on võetud nende vabadus ja et rahvusvahelise õiguse järgi on Tiibet tänapäeval ikka veel okupeeritud sõltumatu riik.

Ma ei kavatse siin laskuda poliitilis–õigusalastesse väitlustesse Tiibeti staatuse üle. Ma lihtsalt soovin rõhutada vaidlustamatut ja ilmselget fakti, et meie, tiibetlased, oleme iseseisev rahvas meie oma kultuuri, keele, religiooni ja ajalooga. Aga ka Hiina okupatsiooni ajal teostab Tiibet ikka veel oma loomupärase puhverriigi rolli rahu toetamisel ja soodustamisel Aasias.

Minu nagu kogu tiibeti rahva siiraks sooviks on taastada Tiibeti hindamatu osa, muutes kõiki kolme provintsi – U–Tsangi, Khami ja Amdod hõlmav maa taas stabiilsuse, rahu ja harmoonia paigaks. Tiibet hakkaks parimate budistlike traditsioonide järgi pakkuma oma teeneid ja abi kõikidele, kes edendavad maailmarahu üritust, inimkonna hüveolu ja kaitsevad looduslikku keskkonda, mida me kõik üksteisega jagame.

Hoolimata meie rahvast okupatsioonikümnenditel tabanud hävingust minevikus olen alati püüdnud leida lahendusi ainult sirge ja ausa läbirääkimise teel Hiinaga. Pärast Hiina juhtkonnas toimunud muutusi ja vahetute kontaktide loomist Pekingi valitsusega 1982. aastal saatsin ma oma esindajad Pekingisse, alustamaks läbirääkimisi minu maa ja rahva tuleviku küsimustes.

Me algatasime dialoogi positiivse hoiakuga ja siira sooviga võtta arvesse Hiina Rahvavabariigi legitiimseid vajadusi. Ma soovisin, et sellisele meelestatusele oleks samaga vastatud ja et viimaks oleks leitud mõlema poole püüdlusi ja huve kaitsev ja rahuldav lahendus. Kahjuks oli Hiina meelestatud ja ka reageeris meie püüdlustele järjekindlalt tõrjuval moel. Kui kirjeldasime üksikasjalikult Tiibeti väga reaalseid raskusi, võeti seda lihtsalt kritikaanlusena. Meie ääretuks jahmatuseks kuritarvitas Hiina valitsus võimalust ehtsaks dialoogiks: selle asemel et kõnelda kuue miljoni tiibetlase ees seisvatest tõsistest probleemidest, püüdis Hiina taandada Tiibeti–küsimuse diskussiooniks minu isiku staatuse üle.

Tolle tausta vastu ja vastuseks tohutule toetusele ja julgustusele, mida olen saanud teilt ja teistelt inimestelt, kellega sellel reisil kohtusin, ma soovin täna selgitada põhimõttelisi küsimusi ja avatuse ning lepituse vaimus teha ettepaneku esimeseks sammuks probleemi lahendamise suunas. Ma loodan, et see on minu panus tuleviku sõprusesse ja koostöösse kõigi meie naabritega, hiina rahvas kaasa arvatud.

Rahuplaan koosneb viiest põhikomponendist:

1. Muuta kogu Tiibet rahutsooniks.

2. Hüljata Hiina rahvastiku ümberasustamispoliitika, mis seab ohtu tiibetlaste kui rahva eksisteerimise.

3. Austada tiibeti rahva põhilisi inimõigusi ja demokraatlikke vabadusi.

4. Taastada Tiibeti looduslik keskkond, et hoida ära Tiibeti kasutamine tuumarelva tootmis– ja tuumajäätmete ladestuskohana, mida teeb Hiina.

5. Alustada tõsiseid läbirääkimisi Tiibeti tuleviku ja tiibeti ning hiina rahva vaheliste suhete üle.

Lubage mul selgitada neid viit komponenti.

1. Ma panen ette muuta kogu Tiibet, idaprovintsid Kham ja Amdo kaasa arvatud, *ahimsâ* tsooniks. Seda hindikeelset mõistet kasutatakse rahu ja vägivallatu seisundi tähenduses.

Niisuguse rahutsooni loomine oleks kooskõlas tiibeti ajaloolise rolliga olla rahumeelse ja erapooletu budistliku rahva puhverriik, mis eraldab kontinendi hiigeljõudusid. (...)

2. Hiinlaste ümberasustamine Tiibetisse, mida Pekingi valitsus jätkab Tiibeti–probleemi „lõpliku–lahendamise" läbisurumiseks tiibetlaste tähtsusetuks ja õigusetuks vähemusrahvaks muutmise teel Tiibetis endas, tuleb peatada.

Hiina kodanike massiline ümberasustamine Tiibetisse on Genfi Konventsiooni (1949) jõhker rikkumine, mis seab ohtu tiibetlaste eksistentsi omaette rahvana. Meie maa idaosas ületab hiinlaste arv praegu suuresti tiibetlaste arvu. (...) Isegi nn. Tiibeti Autonoomses Piirkonnas (s.t. Kesk– ja Lääne–Tiibetis) on Hiina valitsuse allikate järgi hiinlased praegu arvulises ülekaalus. (...)

3. Tiibetis tuleb austada põhilisi inimõigusi ja demokraatlikke vabadusi. Tiibeti rahvas peab kord jälle saama vabalt areneda kultuuriliselt, intellektuaalselt, majanduslikult ja vaimselt ning teostada põhilisi demokraatlikke vabadusi.

Vägivald inimõiguste kallal on Tiibetis üks tõsisemaid maailmas. Diskrimineerimist teostatakse Tiibetis apartheidipoliitikana, mida hiinlased nimetavad „segregatsiooniks ja assimilatsiooniks". (...)

4. Tõsiseid samme tuleb astuda Tiibeti looduskeskkonna taastamiseks. Tiibetit ei tohi kasutada tuumarelva tootmise ja tuumajäätmete hoidmise paigana.

5. Läbirääkimisi Tiibeti tuleviku ja tiibeti ning hiina rahva omavaheliste suhete üle tuleb alustada täie tõsidusega.

Lühendatult bülletäänist: *Five Point Peace Plan for Tibet (21. Sept. 1987); Strasbourg Proposal, June 15, 1988. – His Holiness The Dalai Lama – Office of Information & International Relations, Central Tibetan Secretariat, Dharamsala.*

van Gulik ● Templiviirastus-15

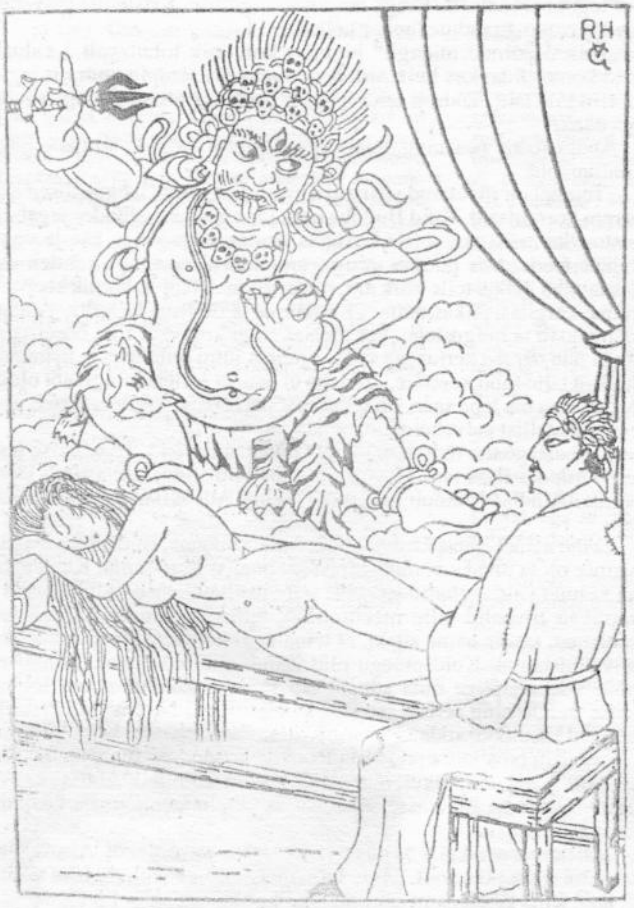

Ma Rong Tala juures

VIII

Kohtunik Di ruumikas söögitoas põlesid kõik lambid ning majaesises iluaias riputas trobikond toatüdrukuid puude alumistele okstele värvilistest laternatest vanikuid. Emand, rõivastatud pikkade varrukatega, küütlevast lillast brokaadist kuldtikandiga rüüsse, saatis parajasti ära viimast pidulikust teejoomisest osa võtnud daami. Kummardanud viimast korda, heitis Emand mureliku pilgu arhiivihoone tagaukse suunas. Kojaülem oli Emandale öelnud, et kohtunik jõudis juba tunni aja eest templist tagasi, kuid Emand polnud teda veel näinud. Pöördudes kolmanda naise pooole, kes oma kahisevas valges rüüs väga nõtke välja nägi, ütles ta: „Ma loodan, et meie isand saabub enne, kui jõuab kohale Abtiss. Tunni aja pärast on lõuna".

Nõupidamine kohtunik Di kabinetis oli lõpule jõudmas. Kohtunik istus mugavasti tugitoolis ning kammis harali sõrmedega aeglaselt oma pikka habet. Hõbedane küünlajalg heitis helki ta väsinud näole. Seersant Hong kössitas nurgas bambusest järil, väsinud templis veedetud palavast õhtupoolikust ning aeganõudvatest otsingutest arhiivis. Kõhnad käed, mida ta rüpes hoidis, voltisid hajameelselt aina kokku ja lahti paberilehti märkmetega. Kohtuniku vastas istuv Ma Rong oli morn. Kui kohtunik oli talle jutustanud otsingutest mahajäetud templis, andis tema omakorda aru oma käigust nõiatari juurde ning kohtunik oli käskinud nende jutuajamist sõna–sõnalt korrata. Ehkki veidi pikale läinud külaskäigu mõjul Talbii juurde oli Ma Rong vabanenud painavast hirmust, et ta enam iialgi ühtki naist armastada ei suuda, oli kõnelemine kummituslikust kohtumisest Talaga teda rohkem endast välja viinud, kui ta söandas tunnistada.

Viimaks ütles kohtunik Di:

"Mis puutub tolle naisterahva Tala-üldisesse juttu, siis eelistan sellest rohkem mitte rääkida. See kuulub tolle alatu õpetuse juurde, mis häbitult irvitab nende väärtuste üle, mida iga korralik inimene kõige pühaimaks peab. Mis aga puutub hämmastavatesse teadmistesse tütarlapsest nimega Nefriit, siis on üsna kerge seletada, kust ta teadis, et sina temaga seotud oled, Ma Rong. Sellal kui sa ootasid, millal nõiatar vanamooriga valmis saab, mõtlesid sa pingsalt Nefriidile. Ning Tala, nagu enamik seda kummalist ametit pidavaid naisi, oskab nähtavasti teiste inimeste mõtteid lugeda – loomulikult teatud piirini. Osa nende ennustajakuulsusest sõltubki sellest võimest. Kust ta aga teadis Nefriidi sünnikuupäeva ja tema arvatavat surmapäeva, seda ei julge ma oletadagi."

„Võtame tolle jõleda naise kinni ja peksame teda, kuni ta tõtt hakkab kõnelema!" pahvatas Ma Rong.

Kohtunik Di võttis laualt blanketi ning täitis selle punase tindiga. Löönud paberile suure kohtupitsati, ütles ta pead vangutades: „Minu kohuseks on tõepoolest ta arreteerida. Kuid mul pole vähimatki lootust, et meil see korda läheb. Loomulikult taipab ta, et annan korralduse ta kinni võtta. Võib–olla kaob ta just praegu üle piiri tatarlaste maile! Seda enam et ta oma suguvennad sealt linna loodeosast ta peale tigedad on. Anna aga siiski see paber relvaülema kätte, Ma Rong, ja seleta talle, kus Tala elab." Kui Ma Rong oli läinud, küsis seersant:"Milleks oli tal tarvis Ma Rongile sääraseid asju teatada?"

"Pole aimugi, Hong! Igal juhul teame nüüd, et too sõnum seal eebenipuust kastikeses polnudki täiesti mõttetu. Mida see aga tegelikult tähendas..." Kohtunik jäi vait. Ta põrnitses süngel näol eebenipuust laegast, mida ta praegu kasutas raskusena dokumentide pakil. Läikimalöödud nefriitketas helkis küünlaleegi valgel kurjakuulutavalt.

Põskhabet sakutades püüdis kohtunik vaadata toimikuhunnikut laual, kuid ikka ja jälle pöördus ta pilk tagasi eebenipuust laekale.

Kui Ma Rong tagasi jõudis, ajas kohtunik end tugitoolis sirgu.

„Võta pintsel ja paber, Ma Rong," ütles ta käskivalt. „Kirjuta üles, mis ma sulle ette ütlen!" Kui leitnant oli pintslit niisutanud, jätkas kohtunik: „Kõigil neil, kes teavad, kus viibib praegu naine, keda kutsutakse Nefriidiks ning kes jäi kaduma Mao aasta üheksandal kuul, või kes teavad tema täielikku nime, palutakse võimalikult kiiresti teatada kohtuvõimudele. Kohtunik Di." See on kõik, Ma Rong. Vii see arhiiviruumidesse ja käsi ametnikel valmistada paar tosinat kuulutust ning las nad panevad need täna öösi linnas üles. Selline kuulutus on kõik, mis ma saan teha selle eebenipuust laekaga seotud ülimalt närvesööva mõistatuse asjus."

Ta laskus taas mugavasti tugitooli ja ütles seersandile reipalt: „Jutustage Ma Rongile, mida te mahajäetud templi kohta teada saite."

Hong tõmbas järi küünlatulele lähemale. Heitnud pilgu paberile, mis ta süles lebas, alustas ta: „Purpurpunaste Pilvede Templi rajasid kaheksakümmend aastat tagasi India mungad, raha selleks annetasid siinsed välismaalased, kes olid väga jõukal järjel. Piirisõdade käigus tabas templit ühtejärge mitu õnnetust, kuid teenistused ei katkenud kunagi eriti pikaks ajaks. Kolmekümne aasta eest tuli aga teispoolt piiri kolm sootuks uut usku munka, kaasas ka kolm nunna. Asunud templisse, pöörasid nad mõned templiasukad oma usku, ülejäänud lahkusid tülgastust tundes ning nende asemele tulid uued usklikud, osalt tatarlased, osalt hiinlased. Uus usk levis barbarite hulgas kulutulena ning piirkonna võõramaalastest elanikke voolas templisse kokku karjade kaupa. Siis, umbes viisteist aastat tagasi, esitasid mõned linna tähtsamad kodanikud kohtule kaebuse, mõistes selles hukka kõlvatud rituaalid, mida templis harrastati. Kohtunik uuris asja lähemalt. Uurimise tulemusena saadeti templi abt ahelates pealinna, kõik pildid, kujud ja muud rituaalsed esemed põletati avalikult turuplatsil ning templiasukad kihutati minema."

„Tubli mees!" kiitis kohtunik Di. „Sääraste hiialduste puhul peabki just nii toimima!"

Seersant heitis pilgu märkmetele ja jätkas: „Need karmid abinõud tekitasid tatarlaste seas rahutusi, oli isegi üks relvastatud mässukatse. Et ärritatud rahvast rahustada, lubas kohtunik ühel hiina preestril ja ühel tatari preestrinnal, kes väärusust lahti ütlesid, ehitada Erakla ning korraldada seal vanu budistlikke teenistusi, mille vastu võimudel midagi polnud. Kuid Erakla külastajate arv kahanes ning mõni aasta hiljem läks preestrinna minema, veidi aja pärast järgnes talle ka preester. Võimud pitseerisid Erakla kinni. Kaks aastat tagasi viidi meile andamit maksvatesse riikidesse kulgev uus maantee Lan–fangist põhja poole ning Lan–fangi võõramaalastest kogukond kahanes. Läinud aastal oli kohtunikul plaanis Erakla üldse sulgeda. Siis aga suri äkitselt tuntud kullassepp Chang, jätmata ühtki järeltulijat. Tema lesk, kes oli alati olnud tuline budismi pooldaja, hakkas nunnaks ning esitas palve, et Erakla temale antaks. Erakla õnnistati sisse Mao aasta sügisel, üheksanda kuu kahekümnendal päeval. Ja ongi kõik."

„Üsna huvitav lugu, Ma Rong," märkis kohtunik Di. „Kuid meie mõistatuse lahendamiseks ei anna ta midagi uut. Lootsin, et leidub andmeid mõne mahamaetud varanduse kohta." Ta ohkas. Mõnda aega valitses pisikeses palavas kabinetis vaikus. Siis lükkas Ma Rong mütsi kuklasse ja ütles:

„Kuna minu käik linna loodeossa ei andnud mõrva kohta mingeid uusi andmeid, siis võib–olla peaksin täna õhtul õnne katsuma Idavärava ümbruses? Seal on terve trobikond odavaid söögikohti ja kõrtse. Seng–san oli allilmas tuntud kuju, pole kuigi raske leida sealt inimesi, kes teda hästi tundsid, ning panna nad temast kõnelema."

„Tee seda," ütles kohtunik. „Kindlasti on linnal ka oma kerjuste pealik ning tema teab nähtavasti nii mõndagi sellest, mis allilmas juhtub. Räägi ka temaga, Ma Rong."

„Ning veel, mis puutub kadumajäänud peasse ja surnukehasse, siis usun minagi, et need on maetud templiaeda. Relvaülem ja kord-

van Gulik • Templiviirastus-16

Sünnipäevapidu

nikud küll otsisid juba sealt, aga ma võin teile omaenda „metsakogemuste" varal kinnitada, et pimedas näeb mets hoopis teistmoodi välja. Päevavalges ei pruukinud kordnikud tähele panna asju, mis torkavad silma öösel. Läheksin meelsasti täna öösel sinna ja vaataksin pisut ringi. Hindaksin olukorda nii–öelda mõrtsuka pilguga."

Kohtunik noogutas pikkamisi. „Sellel on mõtet, Ma Rong. Olgu, tee proovi! Panin sinna kaks kordnikku valvesse ja nemad võivad sul aidata aiateed puhastada. Ära unusta ka tugevaid sääriseid, sest räägitakse, et aias leidub mürkmadusid." Ta tõusis toolilt. „Olgu, võtan nüüd kähku vanni ja vahetan piduliku lõunasöögi puhuks riided."

Pool tundi hiljem astus kohtunik Di söögisaali, seljas roheline kuldtikandiga pidurüü ning peas kõrge must kübar. Ta saabus täpselt õigel ajal. Just samal hetkel juhatas Emand koos Teise ja Kolmanda naisega maja eesuksest sisse Abtissi.

Kähku astus kohtunik Abtissile vastu. Sügavalt kummardades tervitas ta nunna. Naine tegi kolm kummardust järgemööda, laia safrankollase rüü varrukatesse peidetud käed rinnal koos. Tagasihoidlikult pilku langetades tänas ta kohtunikku mõne sõnaga lahke küllakutse eest. Kohtunik silmitses Abtissi uudishimulikult, sest siiani oli ta nunna vaid vilksamisi näinud, kui too üle õue ta naiste ruumidesse läks, et neile lilleseadet õpetada. Teades, et Abtiss on umbes neljakümneaastane, leidis kohtunik, et ta näeb oma külmal rangel viisil veel üsna hea välja. Kohtunik märkas, et naisel on kõrge seljaga kongnina ja õhukeste huultega otsusekindel suu.

Kõik viis võtsid istet nikerdatud sandlipuust järidel neljakandilise marmorlaua ääres toanurgas. Võreuksed olid pärani lahti, et värske õhk tuppa pääseks. Sealt, kus piduseltskond istus, avanes kaunis vaade majaesisesse aeda, kus rõõmsavärvilised paberlaternad puude tumerohelist lehestikku valgustasid. Sellal kui kaks teenijatüdrukut istujate tassidesse lõhnavat jasmiiniteed valasid, asetas kolmas lauale alused suhkrustatud puuvilja ja kuivatatud meloniseemnetega. Neli naist ootasid aupaklikult, et kohtunik vestlust alustaks.

„Pean Teie Auväärsust juba ette hoiatama," alustas perekonnapea, „et tänane lõuna on vaid tagasihoidlik perekonnapidu. Jääb loota, et meie lihtne toit teile mitte täiesti maitsetu ei tundu."

„Kõrgus, koosviibimise mõõdupuuks pole mitte toit, vaid seltskond," vastas Abtiss väärikalt. „Pean kõige alandlikumalt vabandama oma teenijatüdruku häbematu käitumise pärast täna õhtul. Ta oleks pidanud mulle sedamaid Teie Aususe saabumisest teatama! Ta on rumal ja harimatu tüdruk all–linnast. Karistasin teda, kuid..." Abtiss tegi oma tõntsaka käega nördinud liigutuse. Kristallist palvehelmed ta parema randme ümber kõlksatasid.

„Sellest polnud midagi!" kinnitas kohtunik lohutavalt. „Tahtsin vaid kontrollida, kas hulkurid, kes läinud ööl templis mürglit tegid, ka teid tülitasid. Tüdruk ütles küll, et Eraklas polnud midagi kuulda ega näha."

Abtiss tõstis pea ning suunas oma suurte kalkide silmade pilgu kohtunikule.

„Tempel on rüvetatud väärusu rituaalidest, mida lahkusulised seal varem korraldasid. Kuid Buddha oma lõpmatus kaastundes jagab lunastust ka neile eksinutele." Abtiss sirutas välja valge käe ja võttis lonksu teed. „Mis puutub minu teenijatüdrukusse, siis kahtlen ma, kas ta ikka rääkis teile kõik ära, mida teadis." Kui kohtunik seepeale kulme kergitas, jätkas nunn: „Kardan, et ta on üsna liiderlik. Alatasa mehkeldab ta hulgustega, kes metsas ringi kolavad. Eile öösel tabasin ta ühe näruse kerjusega värava juures juttu puhumas ja itsitamas. Andsin talle tubli keretäie, kuid ma ei usu, et sellest mingit abi oleks. Ainus, mis ma teha saan, on tema eest palvetada." Automaatselt asus nunn kristallist palvehelmeid loendama.

„Vabastage too tüdruk ametist!" hüüatas Emand. Teise naise poole pöördudes lisas ta: „Te võiksite oma budistidest tuttavatelt järele pärida. Kindlasti leidub neil mõni Tema Auväärsusele sobiv tütarlaps."

Teine naine vaatas küsivalt oma isanda suunas. Budistliku usutunnistuse oli ta omaks võtnud pärast saabumist Lan–fangi. Kuna naine oli saanud vaid alghariduse, olid selle usutunnistuse lihtne õpetus ja värvikad rituaalid talle meeltmööda. Ehkki kohtunik polnud teda keelanud, teadis naine siiski, et tema tegu kohtunikule erilist rõõmu ei valmistanud. Kuid praegu olid isanda mõtted mujal. Nähtavasti püüdis teenijapiiga oma sünget elu Eraklas kuidagimoodi lõbusamaks muuta ning seltsis seepärast hulgustega. Niiviisi võis tal mõningaid kasulikke andmeid varuks olla.

„Andsin oma leitnandile Ma Rongile korralduse mahajäetud tempel täna öösel põhjalikult läbi otsida," ütles kohtunik Abtissile. „Vahest võiks ta ka Eraklasse sisse astuda ja teie teenijannale küsimusi esitada."

„Oleks parem, kui teda küsitletakse minu juresolekul, Ausus," teatas Abtiss peenutsevalt. „Teie leitnandiga omavahel viibides võib ta ... noh, tema tähelepanu kõrvale juhtida."

„Loomulikult. Ma... Ahaa, sealt tulevad lapsed!"

Lapsehoidja juhatas saali kohtunik Di pojad ja tütre. Noorim lastest, tõntsakas kolmeaastane poiss, oli hoidja süles. Kui Emand oli lapsi Abtissile esitlenud, saabus kojaülem ning teatas, et lõuna on valmis.

Kõik suundusid suure ümmarguse laua äärde saali teises otsas. Kohtunik võttis istet aukohal, nikerdatud eebenipuust altari vastas. Altari kohal seinal rippus suur hieroglüüf, mis tähendas „pikka iga" ning mille kohtunik pärastlõunal oli maalinud. Kohtunik pakkus Abtissile istet oma paremal käel, Emand istus ta vasemale käele, Teine ja Kolmas naine nende vastu. Emand andis hoidjale korralduse lapsed tagasi lastetuppa viia, kuid pisipoisile oli hakanud meeldima lilled Emanda kuldse peavõru küljes ning ta ei lasknud neid lahti. Niisiis lubas Emand lapsehoidjal oma tooli taha seisma jääda.

Sellal kui pidulised külmi suupisteid maitsesid, tõi ülemteener sisse esimese sooja roa ning vanim teenijapiigadest täitis veinipeekrid. Kohtunik Di tõstis peekri ja ütles toosti. Lõuna oli alanud.

IX

Umbakudu samal ajal kui kohtunik Di ja ta emandad lõunalauda istusid, astus Ma Rong Sõjajumala templi tagusel tänaval leti juurde, kus kaubitseti odava viinaga. Kaks kuli, kes seal parajasti istusid, maksid joodu eest kärmesti paar vaskmünti ja kadusid. Letipidaja, pikakasvuline jõhkra olekuga mees, tõusis püsti ning viis kaugemale ainsa õlilambi, mis ta letitagust valgustas.

Ma Rong taipas. Tema must ametimüts, mille järgi igaüks võis temas kohtuametniku ära tunda, peletas ostjad eemale. Ta võttis varrukast peotäie vaskmünte ja asetas letile, tellides endalegi klaasikese. Kaupmees sirutas käe välja, kuid kähku asetas Ma Rong oma võimsa rusika müntidele.

„Tasem, sõbrake. Sul tuleb need esmalt ära teenida! Ma tahan sinuga rääkida Seng–sanist. Tollest sellist, kes eile öösel maha lõödi. Tunned sa teda?"

„Selge et tunnen. Jälle üks tubli klient vähem! Ja peagi oleks tast võinud veelgi parem klient saada! Just eelmisel nädalal rääkis ta mulle, et tal on käsil üks suurem asi, kus on ka suured rahad mängus!"

„Oli see säärane asi, kuhu ka mõni võõramaalane võis segatud olla, mis?"

„Ei, ei! Seng–san ei olnud just suur valija, nagu öeldakse, aga nonde neetud võõramaalastega ta tegemist ei teinud!"

MÕISTUS, TEADUS JA VAIMSED VÄÄRTUSED

Tenzin Gyatso (XIV Dalai–Laama)

Neid, kes on juba aastakümneid tuttavad Dalai–Laama tegevusega, ei üllata tema aktiivne osavõtt neuroloogiaalastest konverentsidest. 1989.aasta Nobeli rahupreemia laureaat on ammugi ilmutanud huvi teadusküsimuste ning iseäranis teaduse ja budismi kokkupuutepunktide vastu.

Hiljuti võttis ta osa konverentsist „Meel ja elu", mis toimus Californias Newport Beachis, kus osales psühhiaatreid Harvardi Meditsiinikoolist ja väljapaistvaid neurolooge, teiste seas ka Rahvusliku Vaimse Tervise Instituudi direktor Lewis L. Judd. Teemade ring ulatus amneesia ja mälu küsimustest teadvustatud unenägemiseni. Kuigi ettekannete pidajad olid Lääne teadlased, ütlesid nad selgelt välja, et nende jaoks oli konverentsil võimalus tiibetlastelt õppida. „Tegemist on iidse süsteemiga, mis ääretult põhjalikult mõistab meelt. Meiegi võiksime siit üht–teist avastada," märkis Larry R. Squire California ülikoolist.

Kaks aastat tagasi peeti esimene „Meele ja elu" konverents Himaalaja nõlval Dharamsalas, kus asub Tiibeti pagulasvalitsus. Töörohke konverentsinädala jooksul vestlesid teadlased Tiibeti juhiga mitmesugustest kognitiivse teaduse probleemidest – tehisintellektist kuni molekulaarse biokeemiani.

Nobeli rahupreemia anti Dalai–Laamale, tunnustamaks tema oskust olla sillaks erinevate vaadetega rühmituste vahel.

Teosest *The Dalai Lama. A Policy of Kindness,*
N.Y., 1990.

*

Ühes suutras ütleb Buddha:
„Mungad ja õpilased peaksid
mu sõnu põhjalikult analüüsima
nagu kulda, mille väärtust proovitakse
sulatades, lõigates ja lihvides,
ja alles seejärel need omaks võtma,
mitte pelgast austusest mu vastu."

Need Buddha sõnad tähendavad, et isegi kui suutrates on esitatud mingi õpetus, tuleb kindlaks teha, kas see peab loogika proovile vastu. Kui mitte, siis ei tuleks seda tekstiosa võtta täht–tähelt.

***

Oletagem, et teadus on midagi kindlalt tõestanud, et mingi hüpotees on kinnitust leidnud või mingi fakt ilmnenud teadusliku uurimise tulemusena. Oletagem ka, et see fakt on vastuolus budistliku teooriaga. Pole kahtlust – teadusliku uurimistöö tulemuse peame õigeks tunnistama, sest budismi üldise seisukoha järgi tuleb fakti alati tunnistada. Pelk spekulatsioon ilma empiirilise aluseta, kui see üldse võimalik on, ei vii kuhugi. Niisiis, kui hüpoteesi on kontrollitud ja leitud, et see on sajaprotsendiliselt tõene, tuleb meil seda ka aktsepteerida.

Arvan, et niisugune arusaam on budistlikus mõtlemises keskne – see on üldine budistlik hoiak. /Näiteks/ usuvad budistid ümbersündi. Aga oletagem, et ühel päeval jõuab teadus mitmesuguste uurimismeetoditega kindlale järeldusele, et ümbersündi ei olegi. Kui see on kindlalt tõestatud, siis peame selle õigeks tunnistama ja me tunnistamegi selle õigeks. Niisugune on üldine budistlik ettekujutus. Paistab, nagu oleks teaduslik meetod võimsam! Kuid muidugi, nagu me teame, on ka sellel meetodil oma piirid.

Budistliku suhtumise aluseks ükskõik mis küsimusse on selle vastavus faktidele. Kui uurides selgub, et millelgi on piisavalt alust, siis tuleb seda ka aktsepteerida. See ei tähenda sugugi, nagu poleks küsimusi, mida inimene oma deduktiivse mõtlemisega ei suudaks haarata – see on juba teine asi. Kuid niisuguseid fakte nagu Kuu ja tähtede suurus või asetus võib inimmeel tundma õppida. Nende puhul on vaja tunnistada tegelikku olukorda, milline see ka oleks.

Kui me mõningaid meie tekstides olevaid kirjeldusi uurides avastame, et need ei vasta tegelikkusele, siis sellisel juhul peame õigeks tunnistama tegelikkuse ja mitte tekstis antud seletuse. Selline suhtumine tuleks võtta aluseks / töös budistlike tekstidega/.

***

Arvan, et teaduslik uurimistöö ja teaduse areng peaksid käima käsikäes mõtluse ja vaimse kasvuga, sest mõlemad tegelevad sarnaste küsimustega. Esimene püüab eesmärgile jõuda mõõteriistade abil tehtavate katsete, teine sisekaemuse ja mõtluse kaudu. Tuleb selgelt eristada seda, mida teadus ei ole tõestanud, sellest, mille olematust ta on tõestanud. Mille teadus on leidnud olevat olematu, selle peab budist paratamatult arvestama olematuks; aga mida teadus lihtsalt ei avasta – see on juba hoopis teine küsimus. On üsna selge, et on olemas väga palju mõistatuslikku. Inimese tajuvõimed ulatuvad teatud piirini, kuid ei saa väita, nagu ei oleks enam midagi väljaspool viie tajuvõimega tajutavat. Mida meie vanavanemadki oma viie võimega veel ei märganud, seda suudame tänapäeval juba tajuda. Samuti on kuju, värvi jne. omavate füüsikaliste nähtuste seas neidki, mida me oma viie tajuvõimega tunnetame, kuid millest me veel aru ei saa, aga tulevikus saadakse neistki aru.

Mis puutub teistesse uurimisaladesse, siis näiteks teadvuse kohta võib öelda, et me ei tea ikka veel, mis see õieti on, kuidas töötab, milline on tema koguolemus – ehkki elusolendid, sealhulgas inimesed, on juba sajandeid püüdnud seda mõista. Asjad, millel pole vormi, ei kuju ega värvi, kuuluvad nähtuste hulka, mida ei ole võimalik mõista väliste nähtuste uurimisel kasutatavate meetodite abil.

***

Paistab, et moodne füüsika aktsepteerib mingisugust jagamatut elementaarosakest. Algul analüüsitakse silmaga nähtavat füüsikalist keha, jagades seda katseliselt järjest väiksemateks osadeks. Räägitakse, et lõpuks võib jõuda mingi olemuslikult iseseisva üksuseni, mida enam väiksemaks jagada ei saa, ning see väidetakse olevat jagamatu. Niikaua kui seda /osakest/ saab väiksemaks jagada, öeldakse, et see koosneb osadest, ning kui jõutakse jagatavuse piirini, siis toda iseseisvat üksust nimetatakse jagamatuks.

Budismis ei põhine ettekujutus osadeks jagamatusest (või siis jagatavusest) katsetel. Budistid ei käsitle oma selleteemalistes arutlustes mateeria empiirilist osadeksjagamist. Me esitame hoopis teoreetilise analüüsi ruumilise või dimensioonilise jagamatuse võimalikkuse kohta. Teadvuse puhul ei käsitleta osadeks jagamatust mitte ruumilisena (teadvus ei ole materiaalne ega järelikult ka ruumiline), vaid ajalisena. Seega, kui räägitakse osadeks jagamatusest budistlikus kontekstis, siis ei ole need „osad" sugugi empiiriliselt mõõdetavad selgepiirilised alajaotused – materiaalsed asjad jaotatakse ruumilisteks osadeks ja teadvus ajalisteks osadeks rangelt teoreetilisel ja abstraktsel moel.

***

Küsimus: *Kas Teie arvates peaksime meie, Lääne inimesed, õppima ühendama vaimset ja teaduslikku uurimistööd, vältimaks inimkonnale kahju tekitamist?*

Dalai–Laama: Kui keskenduda ainult teaduse arengule, vaevumata tegelema vaimse edenemisega, hüljates arusaamise inimese väärtusest, siis on see ohtlik. Inimkonna hüve on ju teaduse edendamise eesmärk. Kui teadus areneb kõveriti ja põhjustab inimkonnale üha enam kannatusi ja õnnetusi, siis on see väga kurb. Minu meelest peavad vaimuilma areng ja materiaalne areng käima käsikäes.

***

Sel sajandil, mil inimmõistus on tohutult rikastunud tähtsate teaduslike avastuste läbi saadud teadmistega, on õnneks kujunemas uus meelsus. Teadlastel on tärganud huvi vaimsete ja kõlbeliste mõistete vastu ning täiuslikuma ülevaate saamiseks elust ja maailmast on nad valmis hindama ümber oma suhtumist vaimse arengu tähtsusesse. Teadusringkondades on huvi budistliku filosoofilise mõtlemise vastu tunduvalt suurenenud. Olen optimist ja arvan, et järgmise paari aastakümne jooksul toimub meie maailmavaates nii materiaalses kui ka vaimses plaanis suur muutus.

***

Küsimus: *Erinevalt Läänemaailmast teab budism palju meele kohta. Kas Teie arvates on meel see järgmine ala, mida Lääne teadlased võiksid uurida?*

Dalai–Laama: Ma usun, et Lääne teaduse erinevad harud – psühholoogia, bioloogia, füüsika – hakkavad arenedes üha enam koostööd tegema. Teadus leiab ühendava lüli nende uurimisalade vahel. Minevikus peeti teaduslikku ja vaimuilma arengut omaette nähtusteks, kaheks erinevaks teeks, mis viivad vastassuundadesse. Kuid nüüd, kahekümnenda sajandi lõpul, on see arvamus hakanud muutuma.

inglise keelest tõlkinud
Lize Masing

Esimesed teated Tiibetist ja Dalai–Laamast eestikeelses kirjasõnas

Kaugete maade–rahvaste tutvustamisega eestlastele teevad algust kalendrid ja aabits–lugemikud. Loomulikult jõuab lugejateni kõigepealt Euroopa ning Venemaaga seonduv. Ei puudu siiski ka lühitekstid Aafrika, Ameerika ja Aasia kohta. Tiibeti naabrusesse Indiasse viivad meid O.W. Masingu „Pühhapäwa Wahhe–luggemissed" (1818). Siit leiame pikema kirjelduse hindu rahva ebajumalatest *Bramast, Hiwast* ja *Wisnust*. Tehakse juttu rahva pühadest ja kallistest kirjadest *wedam*'itest, tutvustatakse nende üheksat käsku, õpetussõnu, kõneldakse *bramini*'dest. Tiibeti lühikirjelduse leiame esmakordselt Peeter Auna käsikirjalisest õpperaamatust, mille ta oli kirjutanud Laiuse kihelkonnakoolis aastail 1841—1842. Muide, P. Aun oli meie naiskirjaniku Elise Auna isa.

„Tibeti maa heidab Persiast hommiku pole, siin on Dolasiir, mis 27000 jalga kõrge on, Lassa linnas ellab Dalailama, ehk Asia ma maa paabst. Budda on Tibeti keli Jummal. Nemad utlewad Budda waimu ühhe innimesse sees ellawad, kedda Dalailamaks nimetatakse ja tedda otse kui Jummalad kummardawad. Kõik Asia ma rahwal on se wiis, et ühhel mehhel mitu naist lubba on wotta, siin on se hopis wastaoksa, mitmel mehhel ehk wendadel on agga üks naine," – nii tutvustab Peeter Aun Tiibetit. Pisut eespool kõneldakse *Dolasirist* ehk Valgest mäest (ilmselt Dhauagiri 8172 m, praegu kõrguselt viies mäetipp), mis asub *Tibeti mäggedes*. Aasia rahvaste hulgas mainitakse *Mantsu, Japani, Belutsi* ja teiste kõrval ka *Tibeti–rahwast*. Usundite puhul märgitakse: *„Dalailama teenrid, kes päwa, kuud ja taewa tähtesid kui Jummalad kummardawad..."*

1845. aastal ilmunud „Ma–rahwa Kalendris" leidub F.R. Kreutzwaldi kirjutis „Wene–riigist", kus ta märgib, et Nižni Novgorodi laadal võib võõramaa kaupmeeste seas näha ka *„Tibetania– ja India–maa rahvast.*

Meie esimene geograafiaõpik „Mailma made õppetus" ilmus 1849.a. Selle autor B.Gildenmann kirjutab: *„Hina rigi kaitsmisse al on* : 1) *Tibeti Ma, Indiast wastu p.* [õhja] *ehk Hinast wasto ö.* [htut]. – *Se on Asia–ma keige körgem ma (ni kui Sweitsi–ma Eiropas;) pea–lin Lassa."* Tehakse juttu ka *Pramaputeri* (Brahmaputra) jõest ja *Himalaja seljandikko arrudest.* Esimesest eestikeelsest atlasest „Maa Kaardi–Ramatust" (1859) leiame *Tibeti, Himalaja mäed, Purrenputeri jõe* ja *Dawaladiri* mäe.

Laiemalt levib teadmine Tiibeti ja Dalai–Laama kohta ilmselt 1855. aastal ilmunud „Koli–ramatu" sarja viienda jaona ilmunud Keograhwi, ehk õppetus Ma-ilma surusest ja Ma–ilma madest" vahendusel. Seda raamatut kasutati eesti koolis 20 — 25 aastat, lisaks ilmus õpik neljas trükis kogutiraažiga 9500 eksemplari. Tiibetit käsitatakse siin Hiina riigi ühe osana.

„Tibet, suurte mäggedega ummistud, 7 miljoni innimest, kes Mongoli–soust; üks wäggew, wapper ja õppetatud rahwas; hoidvad Talai–Lama ebba–usso pole. — Talai–Lama on nende üllem preester ja ka nende wallitseja, kennele nemmad jummalikko auu andwad, sest nemmad uskwad, et üks nende jummalattest selle innimesse ihhus ellab. Kui se innimenne wimaks ärrasurreb, siis ütlewad preestrid, et seesama jummal omma wanna ihho ue ihho wasto on ümberwahhetanud, ja nemmad töstwad wanna assemel üht last troni peäle, kes nüüd Talai–Lamaks jääb, kunni temmagi surreb," — nii tutvustab Tiibetit eestlastele õpiku üks autoreid E.W. Shultz.

Vello Paatsi

Eduard Saki foto

Eesti Komitee hinnang Dalai–Laama visiidile

2.–4. oktoobrini 1991.a. külastas Eesti Komitee kutsel Eestit Tema Pühadus XIV Dalai–Laama Tenzin Gyatso. Eesti Komitee tänab Tema Pühadust, ja on arvamusel, et hoolimata visiidi lühiajalisusest olid selle tulemused Eesti rahvale olulised.

Rahvakogunemistel Pühajärve kaldal ja Raekoja platsil Tallinnas avaldasid tuhanded inimesed austust Tema Pühadusele, toetades sellega Tiibeti rahvast tema võitluses vabaduse eest. Rahva spontaanne poolehoiuavaldus näitab, et eestlastele on omane sümpaatiatunne ja solidaarsus oma saatusekaaslaste suhtes.

Kohtumised ülemnõukogu juhataja Ülo Nugise, väliskomisjoni esimehe Indrek Toome ning Otepää linnapea Jaanus Raidaliga ja jutuajamised Tallinna linnavolikogu esimehe Andres Korgi ja Harju maakonna volikogu esimehe Peeter Ugandiga viitasid edasiste poliitiliste kontaktide võimalikkusele ja vajalikkusele.

Loeng Tartu ülikooli aulas, vestlus Mahajaana Instituudi kuulajate ja Eesti budistidega ning kohtumised Tartu ja Tallinna haritlaskonnaga Eesti Komitee, Tartu Ülikooli ja Eesti Biokeskuse korraldatud vastuvõttudel avavad tee tulevasteks kultuurikontaktideks.

Kohtumised Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku vaimulikega Otepää kirikus ja Eesti Komitees näitasid, et Eesti kristlased suudavad mõista teiste religioonide esindajaid, kui esiplaanile seatakse niisugused kõigile religioonidele omased põhiväärtused nagu armastus, kaastunne ja tarkus.

Eesti Komitee hindab Tema Pühaduse XIV Dalai–Laama visiiti ajalooliseks sündmuseks, mis jääb eesti rahvale alatiseks meelde. Abi eest Tema pühaduse XIV Dalai–Laama visiidi teokssaamisel avaldab Eesti Komitee tänu EV Välisministeeriumile, Tallinna ja Otepää linnavalitsustele, Tartu Ülikoolile, Eesti Biokeskusele, Kaitseliidule, Kaitsealgatuskeskusele, EV Politseile, Eesti Akadeemilisele Orientaalseltsile ja kõigile, kes ühel või teisel viisil aitasid kaasa selle õnnestumisele.

Läbirääkimistel Tema Pühaduse XIV Dalai–Laama ja Eesti Komitee juhtkonna vahel arutati võimalust luua Eestis Tiibeti keskus, mis koordineeriks Eesti ja Tiibeti koostööd kultuuri, meditsiini ja poliitika valdkonnas.

Seoses sellega Eesti Komitee otsustab:

1. Moodustada Tiibeti keskuse rajamise toimkond koosseisus Linnart Mäll, Eve Pärnaste, Sirje Endre, Andres Herkel, Sven Grünberg, Jüri Estam.

2. Kohustada toimkonda kuu aja jooksul töötama välja keskuse põhikiri.

Eesti Komitee pöördub Eesti Vabariigi kodanike poole palvega osutada asjakohast abi Tiibeti keskuse loomisele.

Eesti Komitee

Tallinnas,
10. oktoobril 1991

Toimetus: Harri Ints, Indrek Ude
Päise kujundus: Leonhard Lapin
Toimetuse aadress: 202400, Tartu, Tiigi 78, tuba 117,
☎ 3-08-05.

Laotud ja küljendatud kirjastuses „TARTUMAA"
Võru trükikoda „Täht". Ofsettrükk.
Maht 1 pg. Tiraaž 8000
Tellimise nr.